

תורת בטחון – פרשת בשלח

בענין כח הבטחון בעת צרה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מֶה תַּצַּעַק אֵלַי דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ. (יד, טו)

תפילה בעת צרה

הנה כלל ישראל נמצאו במצב של סכנה גדולה עד מאוד, שלא היה להם שום מקום ליסע, ים סוף היה מלפניהם, והמצריים היו מאחריהם. ומה יהודי עושה בעת צרה? הרי הוא מתפלל וצועק לרבונו של עולם להצילו מן הצרה, וכך עשו כלל ישראל, שהיו מתפללים ומבקשים רחמים מאת אבינו שבשמים שיצילם. ומה אמר להם השי"ת - "מה תצעק אלי?" ועמדו ע"ז כל המפרשים, הרי הזמן של עת צרה הוא הזמן הראוי ביותר להתפלל להשי"ת [ויש מהראשונים דסברי דבעת צרה היא חובה להתפלל], א"כ מהו הטענה שאמר להם השי"ת "מה תצעק אלי?"

וידועים דבריו הק' של האור החיים וכדאי להעתיק כל אריכות לשונו הזהב והמתוק מדבש ונופת צופים, וז"ל: "מה תצעק אלי - קשה ולמול מי יצעק אם לא לה' אלהיו ובפרט בעת צרה דכתיב (יונה ב, ג): "קראתי מצרה לי". (תהלים קיח, א): "מן המצר קראתי יה", ואם לצד שהרבה להתפלל הלא כל עוד שלא נענה מהעונה בצר לו לא ירף מתפלה. עוד רואני כי נתקבלה תפלתו ואמר לו ה' הרם את מטך וגו' אם כן קבלנות זה שאמר מה תצעק אלי למה. עוד קשה אומרו דבר אל בני ישראל ויסעו להיכן יסעו אם רודף מאחור והים לפניהם, ואם הכוונה אחר שיבקע הים אם כן היה לו לומר הרם את מטך וגו' ואחר כך יאמר דבר אל בני ישראל וגו'?

אכן יתבאר הענין על פי מאמרם ז"ל (שמות רבה פכ"א) שישאל היו נתונים בדין מה אלו אף אלו, ודבר ידוע הוא כי כח הרחמים הוא מעשים טובים אשר יעשה האדם למטה, ויספיו כח במדת הרחמים, ולהיפך ב"מ ימעיטו הכח, והוא אומרו (דברים לב, יח): "צור ילדך תשי", והנה לצד שראה אל עליון כי ישראל קטרגה עליהם מדת הדין, והן אמת כי חפץ ה' לצדק ישראל אבל אין כח ברחמים לצד מעשיהם כנזכר, אשר על כן אמר למשה תשובה נצחת, "מה תצעק אלי", פירוש, כי אין הדבר תלוי בידי, הגם שאני חפץ עשות נס, כיון שהם אינם ראוים מדת הדין מונעת, ואין כח ברחמים כנגד מדת הדין המונעת, ואמר אליו "דבר אל בני ישראל", פירוש, זאת העצה היעוצה להגביר צד החסד והרחמים, דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל לבם ויסעו אל הים קודם שיחלק, על סמך הבטחון

כי אני אעשה להם נס ובאמצעות זה תתגבר הרחמים, ואתה הרם את מטך, פירוש באמצעות מעשה הטוב נעשה להם הנס ובקע הים, כי גדול הבטחון והאמונה הלו להכריעם לטובה.

ותמצא שכן היה וצדיק הראשון הוא נחשון בן עמינדב ונכנס עד גרונו ולא נבקע הים עד שאמר כי באו מים עד נפש כמאמרם ז"ל (סוטה לו, ע"א), ובזה נתישבו הכתובים על נכון. ונראה לי לומר כי רשם ה' לומר להם טעם תגבורת הדין עליהם לצד שהם המעיטו בלבם האמונה, ואמרו הלא טוב לנו את עבוד מצרים, לזה צוה ה' לעשות כנגד עון זה הצדקת האמונה בכל תוקף. גם בזה רמזם לדעת הסובב תגבורת הדין מחדש, עכ"ל האוה"ח הק'.

הרי מבואר בדבריו דמצד "מדת הדין" לא היו כלל ישראל ראויים לזכות לקריעת ים סוף משום שהיו נתונים בדין המקטרג - מלאך סמאל. ולא זכו לקריעת הים אלא משום "זכות הבטחון", שאף שלא היו ראויים לזכות מצד מדת הדין, מ"מ גדול הבטחון להגביר כח מדת הרחמים על מדת הדין.

וע"ע במש"כ הנפש החיים (שער א, פרק ט') וז"ל, "בעת קריעת ים סוף. אמר הוא ית' למשה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו. ר"ל דבדיהו תליא מלתא. שאם המה יהיו בתוקף האמונה והבטחון ויסעו הלוך ונסוע אל הים סמוך לבם לא יירא. מעוצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם. אז יגרמו ע"ז התעוררות למעלה שיעשה להם הנס ויקרע לפניהם", עכ"ל.

בטחון הוא הרבה יותר חזק מכח של תפילה

ויש ללמוד מכאן יסוד גדול הנוגע לכל אחד ואחד כשהוא במצב של צרה [בין בצרה גדולה בין בצרה קטנה], דכל יהודי החרד לדבר ה', כשיש לו איזו צרה שהיא, מיד מתפלל ומבקש רחמים מלפני אדון הכל. אולם יש כח יותר אלים מכח התפילה והוא: "הבטחון בהשי"ת". שרואים מהנ"ל, שתפילתן של כלל ישראל לא היה בכחה לעורר רחמי שמים, דמצד מדת הדין לא היו ראויים - "הללו עובדי עבודה זרה, והללו עובדי עבודה זרה". אולם הבוטח בה', הרי הוא זוכה לרחמי ה', אע"פ שאינו ראוי כל עיקר. וע"כ לא זכו כלל ישראל לקריעת ים סוף עד שבטחו בה', ונסו להים על סמך הבטחון, וכך הוה, שנסו לים על סמך הבטחון, ורק על ידי זה זכו לקריעת ים סוף.

הבוטח בה' ינצל מן הצרה אע"פ שראוי לבא עליו

כתב רבינו בחיי (סוף פר' עקב) וז"ל, "וענין הפרשה הזאת לבאר כי אם נשמור את כל המצוה הזאת, והוא קיום התורה,

שימסור הקדוש ברוך הוא ביד ישראל העמים החזקים ההם ושיירשו את מורשיהם, ולכך תצוה הפרשה שנירא מהשם יתעלה, הוא שאמר (דברים י, כ): "את ה' אלהיך תירא", ושלא נירא מן העכו"ם, הוא שאמר (דברים ז, יח): "לא תירא מהם" וגו', "לא תערוץ מפניהם", לפי שיראת בשר ודם הוא פחיתות הנפש וחסרון גדול בחק יראת השם יתברך, והירא וחרד מבשר ודם מסבב מוקש ומכשול לנפשו ומביא עליו צרה אף על פי שלא היתה ראויה לבוא עליו, ומי האיש הירא ושם ה' מבטחו ינצל מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו, וכן שלמה ע"ה מזהיר את האדם על מדת הבטחון (משלי כט, כה): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, דמי שבוטח בה' זוכה לינצל מן הצרות אע"פ שהצרות ראויות לבא עליו, דזהו הכח של מדת הבטחון בה', שמעורר רחמי שמים, וזוכה למה שכתוב: "הבוטח בה' חסד יסובבנו". זוכה לחסדי ה', אע"פ שאינו ראוי לכך, מ"מ השי"ת גומל חסדים טובים למי שבוטח בו.

אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו

ידועים דברי המדרש, (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשי"ט) וז"ל, "רבי אליעזר ורבי תנחום בשם רבי ירמיה אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו", עכ"ל. וכן האריך בזה הרמב"ן (אמונה ובטחון פרק א') קצת וז"ל, "עוד אמר בטח בה' ועשה טוב, כלומר, אעפ"י שאין בידך מעשים ותדע בעצמך שאתה רשע, עם כל זה בטח בה' כי הוא בעל רחמים וירחם עליך, כמו שנאמר ורחמיו על כל מעשיו, ר"ל צדיקים ורשעים. ואמרו (סנהדרין מו, ע"א): "בשעה שבן אדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי". ע"כ אמר בתחלה בטח בה', כלומר בין שתהיה צדיק בין שתהיה רשע בטח בה'. ואח"כ אמר ועשה טוב, כלומר אעפ"י שהוא רחום וחנון, אל יבטיחך יצרך שלא תראה רע, כי השי"ת מאריך רוחיה וגבי דיליה", עכ"ל.

הרי חזינו מפורש בדברי חז"ל, שאפילו רשע ואין בידו מעשים, מ"מ בגלל בטחונו, הקב"ה ברוב רחמיו, מרחם עליו. וע"ע במש"כ מרנא החפץ חיים (נפוצות ישראל פ"ח) וז"ל, "ודע עוד דמדת הבטחון אין תלוי בזכותים שאפילו הוא אדם שאינו הגון, אך שחזק בטחונו בה' כח הבטחון מגין עליו ומתחסד עמו השי"ת, כ"כ הגר"א וכו'" עכ"ל.

מדת הבטחון מבטל גזירות

הנה מובא בשם הבעש"ט (בספר כתר שם טוב) וז"ל, "מי שיש לו מדת הבטחון בהשם יתברך באמת, אפילו אם נגזר עליו חס וחלילה כמה גזירות רעות אי אפשר למדת הדין לשלול עליו, והוא בדוק, ובאמת דבר זה מבואר בקרא (תהלים קכא, א): שיר המעלות הבטחים בה' כהר ציון לא ימוט לעולם ישב", עכ"ל.

דברים נפלאים עד מאוד! שאפילו אם נגזרה גזירה מן השמים, מדת הבטחון יש בכחה לשנות הגזירה!

איתא בגמ' (ב"מ פה, ע"א): ההוא עגלא דהוו קא ממטו ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי, אמר ליה: "זיל, לכך נוצרת". אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין", ע"כ. והקשה מרן המשגיח ר' נתן וואכטפויגל זצ"ל (לקט רשימות אלול ימים נוראים עמ' קמ"א), מה הטענה על רבי, הא קיי"ל סוף בהמה לשחיטה (ברכות ז, ע"א) וכי כל השוחט בהמה נידון ליסורין?

וביאר המשגיח, אע"ג דכל בהמה עומדת לשחיטה ובודאי אין טענה על מי שנוטל בהמה לשחיטה, מכל מקום אם העגל בורח, ובא בצל כנפיו ומבקש רחמים שתציל אותו, מדת הרחמים מחייבת שצריך לשמור אותו בצלך ולא לזרוק אותו ... ואדם הזוכה לחסות בצלו ית' זוכה לרחמים מיוחדים, אף שעל פי דין אינו ראוי להם. והיינו שאנחנו באים בצלו של הקב"ה, ומבקשים רחמים. ואף אם ח"ו נגזר עלינו משהו, מ"מ מדת הרחמים מחייבת שלא זורקים מי שבא לתוך רשותך כי אתה ה' מחסי"י! עכ"ל.

הואיל ובטח בי הניחו לו

איתא במדרש תהלים (שו"ט מזמור כ"ה) וז"ל, "אלקי בך בטחתי. דבר אחר אלקי בך בטחתי. מעשה היה בקיטון, והיה שם איש גדול, והיה לו שם במדינה, והיה שם איש אחד, והיו שומרי המדינה עוברין, מצאו אכסנאי אחד ותפסוהו, אמר להם אל תכוני בן ביתו של מלך אני, כיון ששמעו כן הניחוהו, ושמרוהו עד הבקר, בבקר הביאוהו אל בית המלך, ואמרו בן ביתך מצאנו אמש, אמר לו המלך בני אתה מכיר אותי, אמר לו לאו, אמר לו אם כן היאך אתה בן ביתי, אמר לו בבקשה ממך אני איני בן ביתך, אלא אדוני המלך בך אני בטחתי, שאלמלא לא אמרתי כן היו מכין אותי, אמר להן המלך הואיל ובטח בי הניחו לו, כך אמר דוד ה' אלהי בך בטחתי אל אבושה, ובשביל שבטחתי בך אל יעלצו אויבי לי, ולא אני בלבד, אלא גם כל קויד לא יבושו", ע"כ. הרי מבואר ככל הנ"ל, הגם שראוי מצד הדין שיבא על האדם איזה צרה, אם יבטח בהשי"ת, זוכה לינצל מכל צרה שהיא. וע"כ כשיהודי נמצא באיזו צרה שהיא, אם יחזק את עצמו לבטוח בהשי"ת, הכח של בטחון יעורר עליו רחמי שמים, ויזכה לישועת ה'. אפילו אם נראה שאין לו שום תקוה בדרך הטבע לינצל מן הצרה, מ"מ השי"ת הוא יכל יכול, ויכול לקרוע לו את הים, ולהצילו באופן שהוא למעלה מדרך הטבע. זהו הכח של מדת הבטחון בהשי"ת.

יה"ר מלפני אבינו שבשמים שנוכה מולנו להיות בכלל הבוטחים בשמך באמת, אכי"ר!